

ETABLERINGSPLATS FÖR 3 GIS-MAST 87040-C

Byråinventering

Gamla Uppsala 21:27

Gamla Uppsala socken, Uppsala län, Uppland

Av Marcus Eriksson

SAU Rapport 2004:4

Inledning

Med anledning av en planerad etableringen av master för tredje generationens mobiltelefonnät i Uppsala län har Societas Archaeologica Upsaliensis (SAU) genomfört en byråinventering inför en planerad mast i Uppsala kommun. Mastläget (Mast 87040-C) ligger inom fastigheten Gamla Uppsala 21:27, Gamla Uppsala socken. Inventeringen har bekostats av 3G Infrastructure Services AB (3GIS AB). Det antikvariska syftet är att undersöka om kända eller möjliga fornlämningar berörs av etableringen. Inventeringen och rapportskrivandet har genomförts under mars månad år 2004 av arkeolog Marcus Eriksson (SAU)

Metod

En genomgång av kart- och arkivmaterial har genomförts där registrerade fornlämningar relaterats till den berörda etableringen. De registrerade fornlämningarna har extraherats från fornlämningsregistret. En genomgång av registrerade lösfynd har gjorts i Antikvariskt-Topografiskt Arkivs databas. Någon besiktning av platsen har inte gjorts i samband med arkivgenomgången då marken var snötäckt under den aktuella tiden.

Det är viktigt att komma ihåg att de lämningar som finns registrerade i fornlämningsregistret endast utgör toppen på ett isberg. Det är därför nödvändigt att arbeta med någon form av skyddszon vid en bedömning av masternas placering. Det är också viktigt att minnas att det, ur lagsynpunkt, finns en graderande skala när det gäller de forn- och kulturlämningar som finns utpickade på fornminnesregistrets kartor. De fornlämningar som är utmärkta med ett fornminnes R på den ekonomiska kartan har lagens fulla skydd. Något mindre skydd, ur juridisk synpunkt, har de lämningar som enbart givits ett fornlämningsnummer och inte R-märkts men de bör också bevakas antikvariskt. När det gäller SAU:s bedömning av eventuella ytterligare antikvariska åtgärder har en tredelad skala använts. Den skyddszon som används utgår ifrån de koordinater för varje mast som tillhandahållits av 3GIS.

A : Lägen där kända fornlämningar eller kulturminnen ligger inom en 200 m radie kring den tilltänkta etableringsplatsen.

B : Lägen där vidare antikvariska åtgärder rekommenderas på grund av att etableringsplatsen, utifrån en samlad syn på omgivningens kultur- och fornlämningar, anses utgöra ett känsligt läge.

C : Lägen där inga konflikter råder med vare sig kända forn- eller kulturlämningar och där SAU:s bedömning är att inga ytterligare antikvariska åtgärder behöver utföras.

Ytterligare antikvariska åtgärder kommer i första hand att bestå av fältbesiktning som syftar till att undvika fornlämningar och känsliga kulturmiljöer. I vissa fall kan det bli aktuellt att genomföra arkeologiska för- och slutunderökningar. SAU kan i detta sammanhang endast fungera som rådgivare. Eventuella beslut om vidare antikvariska åtgärder, som på något sätt innebär åverkan på fornlämning, kan endast tas av länsstyrelsen.

Fornlämningsbild

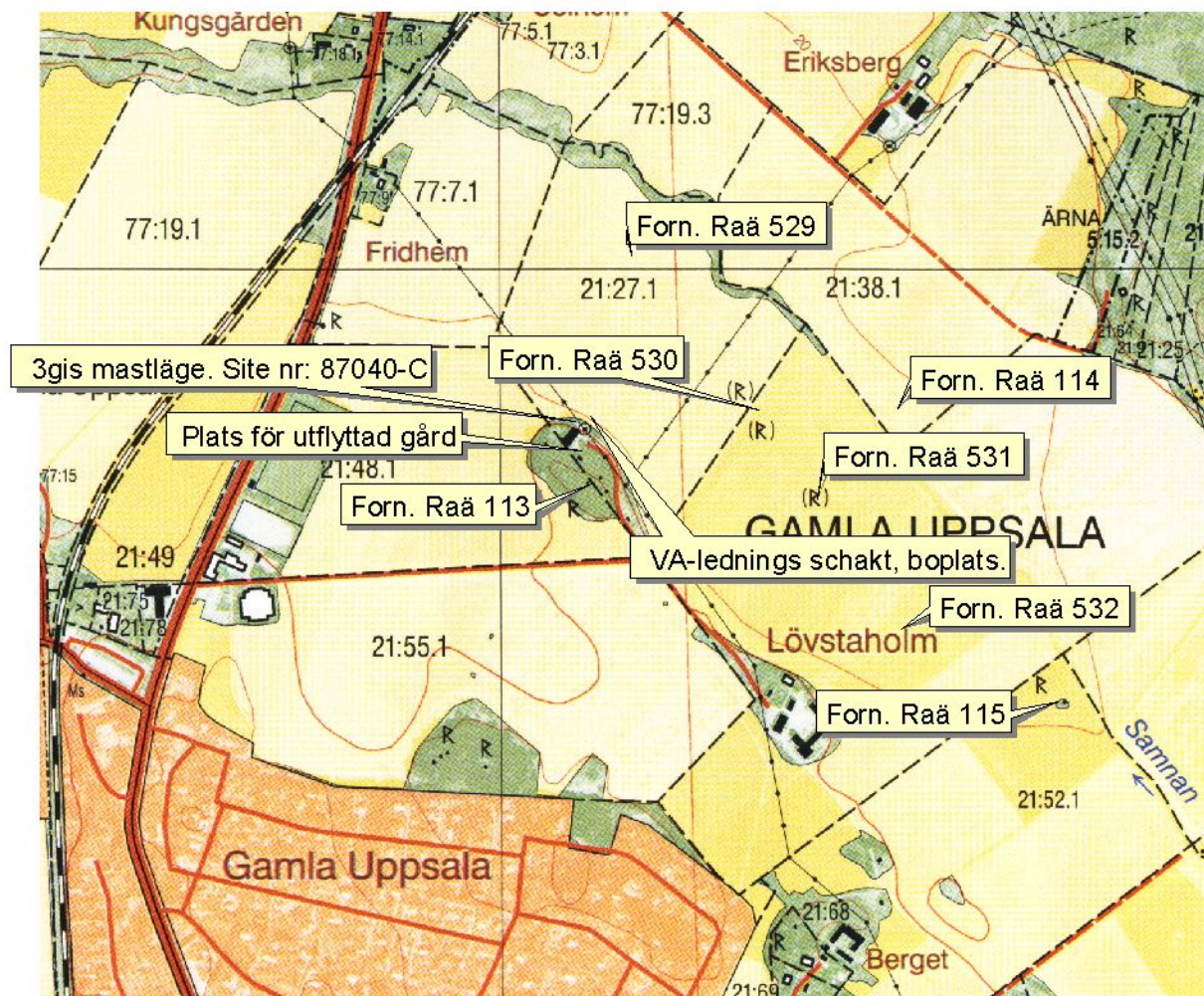
Fornlämningsbilden runt Gamla Uppsala präglas främst av brons- och järnålderslämningar. Området runt de tre "kungs" högarna har under lång tid varit föremål för studier och få platser i Sverige har en så rik kulturhistoria. Platsen omnämns i källmaterialet redan under tidigmedeltid. Det byggdes en romansk ärkebiskopskyrka strax intill högarna. Under senare tids exploateringsarkeologi har man börjat intressera sig mer för områdets boplatser och i samband med det har synen ändrats på Gamla Uppsala (Ljungkvist 2000).

Vid byggandet av den nya E4an öster och norr om Uppsala kom stora boplatlämningar att undersökas i Gamla Uppsala socken. Till exempel Lövstaholm en boplat från äldre järnålder som grävdes år 2003 av Riksantikvarieämbetet UV-Gal. Boplaten ligger öster om moränimpedimentet där man planerar att bygga 3-gis masten. En bit norr ut ligger Bredåker som exploateringsgrävdes av Upplandsmuseet år 2003. På den lokalen framkom bebyggelselämningar och bronsgjutningsrester från yngre brons- och äldre järnålder. Båda dessa platser är fornlämningar i åkermark och ligger i ån Samnans närhet. Idag syns inte mycket av Samnanån då den har dikats ut. Marken runt den bördiga dalgången har dock nyttjats flitigt under förhistorien.

Mastläget ligger på en moränrygg, ställvis med berg i dagen omgiven av åker. Den nya E4 ans sträckning ligger i åkermarken öster om moränimpedimentet. Där finns flera registrerade boplatlämningar (Raä 529, Raä 530, Raä 531 och Raä 532). Bilden av fornlämningarna kompletterades år 1996 när förundersökningen genomfördes inom vägområdet för den nya E4an. Det påträffades upplöjda kulturlager, härdar, bränd lera samt flera löpare (Häringe Frisberg 2004). På höjden finns uppgifter om att där ska en utflyttad och övergiven gård ha legat. I den södra delen av moränimpedimentet finns tre gravhögar registrerade (Raä 113). Vid den reviderade fornlämningsinventeringen år 1980 bedömdes högarna som osäkra. Under år 2003 grävde Upplandsmuseet för en VA-ledning intill etableringsplatsen för 3-gis masten. I schaktet som låg i åkermarken nedanför moränhöjden påträffades ett hus. Fornlämningen kunde inte avgränsas i schaktet och risk finns att boplatsspår kan påträffas vid byggande av 3-gis masten.

Sammanfattning

Fornlämningsmiljön i etableringsplatsens närområde präglas av en riklig förekomst av registrerade fornlämningar, platsen ligger dessutom i riksintresseområde. Under utgrävningar för den nya E4-an har flera stora boplatlämningar undersökts i närheten av mastläget. I ett vattenledningsschakt som Upplandsmuseet grävde år 2003 i åkermark intill moränimpedimentet påträffades boplatlämningar (Hong Åberg 2004). På samma moränimpediment i söder finns tre registrerade högar, bedömningen av högarna är osäker (Raä 113). Utifrån detta bedöms risk föreligga för förekomst av tidigare ej kända fornlämningar vid mastetableringen varför ytterligare antikvariska åtgärder rekommenderas.

Utdrag ur lantmäteriets fastighetskarta som visar fornlämningar i Gamla Uppsala som omnämns i texten.

Referenser

Apel, J., Bäckström, Y. & Gatti, A. 2002. *3GIS etablering av telemaster i Västmanlands län. Arkeologisk utredning*. Arboga, Fagersta, Hallstahammar, Heby, Kungsör, Köping, Norberg, Sala, Skinskatteberg, Surahammar och Västerås kommuner. SAU Rapport 2002:8. Uppsala.

Hong Åberg, K. 2004. *Utredning samt förundersökning för VA-ledning Gamla Uppsala*. Rapportmanus. Upplandsmuseet.

Häringe Frisberg, K. 2004. Löfstaholm-en av flera boplatser i Samnans dalgång. *Arkeologi E4 årsberättelse 2003 utgrävningar från Uppsala till Tierp*. Rapportmanus. Upplandsmuseet.

Ljungkvist, J. 2000. Den förhistoriska bebyggelsen i Gamla Uppsala. Preliminära tolkningar och omtolkningar av bebyggelseutveckling och omorganisation. *Fornvännen* 95. Stockholm.